НАШИЯТ ПОЕТИЧЕН ЕЗИК

(БЕЖЛИВИ БЕЛЕЖКИ)

Въпреки тежките дни, които преживяваме, времето навън е прелестно. Равнодушната природа не дели нашите скърби и неволи — пролетта празнува своя светъл празник. Вишните и зарзалиите в двора ми са цели облечени в бял цвят, а старата изпочупена праскова е цяла розова, като усмивката на здрава вакарелска мома. От някъде прелитат първите звънки кръшигласия на някой славей. А слънцето? . . Но аз се отплеснах, а щях да говоря за нашия поетичен език.

⁂

Аз винаги следя с удоволствие напредъка му, на нашия поетичен език.

Той се изглажда, префинява, обогатява.

Думите: „заник“, „изгрев“, „здрач“, „багра“, „зора“, „ухание“, „двери“ и толкова други народни и старобългарски думи, красят прозата и стиховете. Такива думи са хубави. Хубави са и съкратените съществителни: „заблуда“, „пробуда“, „забрава“, „проява“, „развой“, особено в стиховете, които правят по-стегнати и годни да побират повече думи, значи, повече мисли.

Но думите: „упрек“ (вместо укор, натякване), „пърха“ (вместо хвърка, подхвърка — пърха конят), „притома“ (умора, отпадане), „тормоз“ (вместо спъвало) и други подобни, са лоши чуждици и нямат работа в книжовния ни език.

Влезли са, обаче, в езика ни чисто руски думи почти добили право на гражданство. Това са „погром“, „тревога“ и доста още други, повече изразяващи нравствени състояния. Пуристите може да се въсят, но аз мисля, че можем да ги запазим, едно, че мъчно можем да намерим съвсем съответни теми в езика си, а друго — и то е важно, когато се касае за нашата поетична реч — те са кратки и звучни.

Можем ли да заемаме думи от славянския — старобългарския език? Не само, че можем, но и сме длъжни. Русите със кривачи гребат от това езиково съкровище. То си е наше, можем свободно да се ползуваме с богатството му. Разумява се, и там трябва мярка и вкус. Михайловски твърде сполучливо си служи със славянски форми и речи. Но най-голямото съкровище, което ни отваря вратата си, е нашият народен език и народните умотворения. Добре е писателите по-често да шетат из тях.

Българският език е много богат, но му липсват думи за нюанси на мисълта, за отсенки. По неволя ще се ползуваме от чуждици додето нашите филолози, поети и писатели изнамерят или сътворят български, в духа на езика ни. Трябва да забележа, че това вече и става. Някои наши млади поети, истина, неуверено, пускат такива нови думи. Нека бъдат по-смели: несполучливите им новизми ще пропаднат, а добрите ще оцелеят. Днес се гради нашият поетичен език. Трябва само зидарите да обладават верен вкус и тънък филологичен усет при избора на материала за градивото.

Хубав ли е нашият език? Хубав. Звучен ли е? Да. Но поради отпадането на падежите и на неопределеното наклонение речта ни се лишава от стегнатост и в това отношение другите славянски езици имат предимство над нас. Тоя органически недостатък е слабостта на езика ни. Но аз повтарям: той е хубав и звучен. Той е гъвкав, преливен, ярък в звуковете си, разнообразен в интонациите си, енергичен, бих казал — мъжествен. А поради падането ударенията не на същи слогове на думите, той, както и руският, обладава богата ритмичност, годен е за всички стихотворни форми, ползува се с безкрайно богатство от рими мъжки и женски и е способен за най-музикален стих. Останалите славянски езици не разполагат с тия средства, стихът им по неволя е еднообразен.

Натякват на езика ни чужденци, па и наши, присъствието на членовете. Вярно е, че членовете придават на фразата расточеност. Но каква яснота и определеност дават на мислите! Те са почти едно богатство Истина, че излишната им употреба не е добро. В народните песни те до крайност са намалени. Избягват го и нашите поети там, дето допуска духа на езика Ботев в своите стихотворения е най-добрият майстор в умно боравене с членовете.

Тук ме сърби езика да кажа нещо и за правописането, защото то е яко свързано с речта. Но правописането е един болен въпрос: през цели десетилетия той е извиквал прения, полемики. И сегашното правописание, наложено от Министерството на народната просвета, не може да се счита съвършено, без кусур. Но това е вече прието, нека го задържим такова — няма защо да хабим нерви и енергия в правописни препирни.

Искам да кажа само едно нещо: това правописание, нагласено главно за педагогична сгода, притеснява малко свободата на поета. То изхвърля неусеченото окончание *ий* на прилагателните и оставя вместо него само *и*. Така, поетът е длъжен да пише: *учени* мъж, *други* брат, *прави* път. Това е изнасилване по езика и затъмняване на мисълта. И как грози след хубави стихове! Мисля, че поетите могат смело да погазят повеленията на правописането, ако щете, и на граматиката, и да пишат, когато имат нужда от прилагателни с кратко окончание, „учений мъж“, „другий брат“, „правий път“. Няма да стане световен катаклизъм от това невинно погазване на правописа. Той стои подолу от поезията. . . Та и не правят ли същото, когато има нужда от краткост, при написването: „Мойто вм. “моето“, наш'те“ вм. „нашите“, „той знай“, „ний знайм“? вместо: той знае, ние знаем, „кат“ вм. „като“? Пречи ли това някому?

Ние съзираме тия волности и в чуждите поезии. Френските поети пишат „encore“ и „encor“. Руските: „красотою“, и „красотой“ и тем подобни.

Езикът е жив организъм. Той расте, развива се, видоизменя се. Навярно, в бъдещите времена под усилията на големи таланти, той ще се усъвършенствува повече, ще се облагороди. Някои казват, че днешният книжовен език ще изглежда тогава, както руският от времето на Ломоносова пред Пушкинския. Това едва ли ще е вярно. Аз мисля, че днешният книжовен език ще остане по хубост същият само по-префинен и по-богат. Той ще носи печата, който му даде длетото на талантливи майстори — от Ботева до Яворова и Кирила Христов. Ще се напишат на него само по-велики творения, сигурно, и с това главно ще се различава от днешния.

Покойният Яворов ме канеше да пишем предлозите „въ“ и „съ“ „во“ и „со“, когато предхождат думи що започват с буква „в“ и „с“, за да се избегне мъчното произнасяне. Аз намерих това предпочитателно, но не се реших да пиша така: привичката ми пречеше. Някои поети подир Яворова възприеха тия „во и „со“. Малко глождѝ това на непривикналото ухо, но е в полза на благозвучието. Не приехме ли от македонското наречие прелестната форма „чакайки“, „мисляйки“? Как е е жално, че в някой кът на България не се е запазило неопределеното наклонение в пълната му форма?

Но и тъй, както е днес, езикът ни е, както казах, пак великолепен по звучност, по изразителност и по енергия. И ние си го обичаме, като едно от най-скъпите наследства, завещани нам от дедите ни.

⁂

Но навън е хубаво. Славейчето все пее. Сякаш, и пресната шума по дърветата, и въздухът с радостта си, и слънцето с лъчите си пеят. И в тая песен звучат страстните въздишки на възродения живот, на младостта, на любовта. И душата се слива с тоя концерт на мирозданието, тръпне в дълбочините си от тихите трепети на надеждите и обновата, и невидими ефирни крила и откъсват от действителността и я носят в мирът на бъдещето и в тържеството на вечната правда . .

О пролет, как си ти чудна!

Но да излезем на полето и да послушаме на воля поетическият език на природата.

17 април 1920 г.

РОМАНИТЕ НА ИВ. ВАЗОВ

Вазов е първият крупен представител на романа у нас. Преди „Под игото“ излиза „Борба за самостоятелност“ (1888 г.) — исторически роман от Добри Ганчев. До войните романът е изобщо слабо застъпен. Освен романите на Антон Страшимиров се явяват романи от Вела Благоева и Д. Т. Страшимиров. Затова и първенството в областта на романа за дълго време у нас си остана на Вазова. По-важно е и обстоятелството, че той изобщо е популярен романист у нас и то не само с „Под игото“, чието разпространение се дължи преди всичко на достойнствата му, а после на изучаването му в училищата.

Вярно е, че „Под игото“, според признанията на поета и указанията на критиката, е написан под силното влияние на Юго („Клетниците“), („Парижката света Богородица“) и Сю („Скитникът евреин“). Въпреки това „Под игото“ и до днес е най-*хубавият наш роман.*

Вазов е майстор на повествуването. Разказвателното си изкуство той проявява с голяма сполука и в романа. В това отношение той е извънредно поучителен. Когато става дума за слабите страни на романа след войната, необходимо е да се обърнем към Вазова. От него българските романисти могат да научат нещо за изкуството да се пишат романи. Ще посочим накъсо положителните качества на романите му.

Всеки роман на Вазова прави впечатление със своята композиционна завършеност, с целостта си. Личи сюжетната плътност, съразмерността на частите, издържаната вътрешна линия в духа на неговите обществени разбирания. Това се отнася до общественото впечатление от романите. Вазов се справя с мъчнотиите на тоя литературен вид Друг е въпросът дали всякога създава нещо трайно.

На какво се дължи това овладяване на техниката на романа у Вазова?

Преди всичко Вазов е чистокръвен и последователен реалист Това значи, че той излиза всякога от конкретен обществено-исторически момент, който се и домогва да възпроизведе в големите рамки на романа. Априлското въстание в „Под игото“, съединението в „Нова земя“, народничеството в „Казаларската царица“, борбата с Татарското владичество в „Светослав Тертер“ са сюжетите-гръбнаци на повествуванието. Реалистично заострената тематичност обуславя другите качества на Вазовите романи.

Преди всичко те са сюжети на широка битово-обществена основа (дори и историческият му роман, както и повестта „Иван Александър“). От друга страна Вазов се стреми да постави и разреши значителна и актулна за изобразяваното време обществена проблема. Това свързване на бита с обществената действителност обяснява интереса, който романите му будят Няма значение, че разрешението на проблемата не е правилно: трагическо-песимистична развръзка на въстанието, отричане на социализма, наивно отношение към неволята на селото, недооценяване на органическите недъзи на феодална България. Ценното е в домогването му до широк обсег на живота, а не свеждането му към лична история. Личната история е подчинена на обществено-политическата тема. Това води към изключително разнообразие на възпроизвеждането на факти и лица. В това отношение Вазов е все още единствен наш романист.

Разнообразието на проявите и героите се изгражда върху вещо заплетена, сложна интрига. Тази интрига увлича не само много лица, а преди всичко главни и второстепенни представители на всички среди. По този начин Вазов долавя и предава конфликтния характер на обществената действителност, социалните противоречия, диалектичната основа на живота: народ и чорбаджии, народ и буржуазия, народ-болярски среди и крепостни.

Разнообразието на фактите и човешката среда оживява от изключителната раздвиженост на съдържанието, от богатата епизодичност на действието. Вазов никога не забравя, че разказва, т. е., че трябва непрекъснато да изброява нови моменти, в които трябва да намери място за многото си лица. Тази наситеност е най-характерната черта на Вазовите романи. Тя именно липсва у мнозина наши романисти. Дори статичните моменти на Вазова са раздвижени, ако не с непосредно изобразено действие, със сумарно разказване или стилна потенцираност („пиянство на един народ“, „Философия и две врабчета“, „Бяла черква“ и „Кандов“ в „Под игото“). Същата раздвиженост засяга и лицата. Те изстъпват пред нас всякога с нови черти.

Обяснение на увлечението, с което се четат Вазовите романи, трябва да подирим в изобилното използуване на похвати за изкуствено раздвижване на изложението. Може би Вазов прекалява с изненадите, случайностите, съвпаденията, контрастите, прекъсванията и т. н., но той умее да направи правдоподобна — за обстановката и средата — и най-невероятната проява и ситуация, да одухотвори реалистично тези сензационно романтични похвати. Реалистичният подстъп към действителността не го напуска нито за миг, поради което изображението се отличава с изключителна жизненост.

Жизнеността и правдоподобността у Вазова се постигат и чрез умението му да рисува ярки, типични образи. Това се отнася предимно до битовите образи. Достатъчно е да си припомним от „Под игото“ чорбаджи Марко, хаджи Ровоама, хаджи Симон, Мичо Бейзадето, Иванчо Йотата, поп Ставри, Боримечката, кака Гинка, за да се убедим в изобразителното изкуство на Вазова. Отдават му се и исторически образи като Чоки, патриарх Иоаким, Смилец, Светослав Тертер. Типизацията на лицата е творческата проблема, с която нашите романисти трудно се справят.

Вазов е майстор на диалога. Диалогът у него е свързан органически с хода на действието и с психологията на лицата У него диалогът играе основна композиционна роля. Изкуството на диалога му почива върху верните слухови впечатления, познаването на разговорната реч и комбинаторната му способност да използува типичните езикови формули според случая Оттук и подкупващата естественост, живост и динамичност на Вазовия диалог.

Накрай трябва да се изтъкне и езикът на Вазовите романи. Наистина, в речник и строеж той не е напълно свободен от чужди влияния (русизми и френска конструкция на фразата), но по начало той е колоритен, разнообразен, гъвкав и сочен. Простотата е главното му качество. Освен това Вазов знае да индивидуализира езика на лицата, а това ще рече да ги оживи и направи правдоподобни. Не напразно се твърди, че Вазов всъщност затвърди нашата художествена проза.

А. КАЗИМИРСКИ

ПИСМО НА ВАЗОВ ДО ШИШМАНОВ

Драги мой Шишманов,

Твоето любезно — само любезно ли? — писмо от 24 октомври ми причини — няма нужда да и подчертавам това — неизразимо удоволствие — как е слаба тя дума! Виждам още един път великата твоя по топлотата си към мене душа. — Ако и далеко от тука, тя е при мене, деляща щастието ми, вълненията ми изпитани на 24 октомври.

Ох, тоя 24 октомври, тя чудна и незабравима дата в моя живот! Днес е вече 30 октомври, а аз още съм пиян, приведен под тежестта на венците — нека кажа смело — на славата, каквато и най-развилнялото честолюбие не би смяло да мечтае... Не съм още в състояние да отговоря на хилядите телеграми и писма от цяла България Ти си първия, на когото отговорям!

Между силните чувства, вълнуващи душата ми, е и изненадата. Никога не съм мислил, не съм предполагал такъв небивал ентусиазъм, извикан от юбилея ми.

Аз съм стократно, хилядократно награден, и за труда си и за огорченията си — ох, ти ги най-добре познаваш... Никога духовното единение на нашия народ не се е появявало в такава пълнота и сила, както сега. Тоя величествен изблик на ентусиазъм! Въобразявам си, как би сияло и твоето лице, ако да беше тука. Обяснявам си тоя изблик на народната благодарност и любов чрез психологическия момент, в който се намира България. Ако тя би излязла победоносна из великата война.. но защо го осуквам — нека други да си обясняват, а аз стоя пред един грамаден факт: аз съм пиян, аз съм слисан, аз съм замаян.

Благодаря ти горещо за твоето мило писмо, и мило, и възторжено, и ти изпращам и аз целувката си. Ако и да прелети големи пространства и през ледниците на Алпите, тя ще стигне до тебе пак тъй гореща.

Сърдечен поздрав
Твой предан
И. ВАЗОВ

ВАЗОВ И СЕЛОТО

В белетристиката и поезията на Вазова българското село заема голямо място. На българските селяни той посвети много от най-хубавите си стихотворения, в които възпя техния труд и мъка, а в разказите си отрази живота на селячеството в неговата простота, сиромашия, човешко благородство, добродетели, достоинства и слабости. Всичко, което в литературното дело на Вазова е написано за нашето село, е изпълнено с дълбоката любов на поета към селските хора, основната маса на нашия народ, с преклонение пред техния тежък трудов подвиг, с възхищение от техните непресторени човешки чувства и взаимоотношения. Той пресътвори в безсмъртни литературни произведения селски легенди и завеща на литературата ни образи, които завинаги ще останат живи.

„Пред този орач да снемем шапка“, „Пред гумното“, „Спомени за Бяла черква“, „Нивата“, „Трудът“, „Планинци“ са стихове за земеделския труд, за работниците от нивите, които се борят с мъката и с земята без жалба и отчаяние, за къшей хляб и глътка радост.

Поемата из шопския живот „Грамада“ по художественост и тематика и до днес остава недостигната в нашата литература. В нея Вазов даде прекрасните образи на юначния селянин Камен, на любящата селска девица Цена и на жестокия селски чорбаджия Ценко.

Белетристиката на Вазов е изпълнена със сюжети из селото.

„Иде ли?...“ „Белимелецът“, „Дядо Нистор“, „Бикоглав“, „Дядо Йоцо гледа“, „Негостолюбивото село“, „От оралото до урата“, „Запалените снопи“, „Една българка“, „Пейзаж“ са разкази, в които са изваяни незабравими образи на селяни.

Вазов беше народен поет. Той живееше с болките, копнежите и радостите на своя народ Неговите песни и разкази бяха откъснати от живота на народа и от народното сърце. И затова всяка песен, която се пее днес в българското село, ако не е от дядо Славейкова и Ботева, непременно е от Вазова. Вазов обичаше селото и му отдаде достойно и челно място в своето художествено творчество. А българското село, българският народ за благодарност му отредиха безсмъртие.

„Вазов беше погълнал в себе си,— писа Гео Милев след смъртта на поета, — душата и живота на целия български народ и затова той стана народен поет на България. И неговото име не ще се заличи никога от паметта на българите.“

ВАСИЛ ПАВУРДЖИЕВ

СПОМЕН

В градината при градското казино. Вазов дошел да слуша след вечеря музика. Седим на една маса пред оркестъра. Заговорва за Ботйова. Помни го много добре.

— „Беше висок, с червендалесто лице. Виждах го няколко пъти в Браила.

Един ден стана дума за Велексина. „Той е изкуствен поет“, каза Ботйов, „а аз съм поет по душа“.

Друг път минахме покрай една черква. „Виждаш ли, това са паметници на глупостта“.

Вазов обича музиката и особено е във възхищение от музиката на Бизе. Вагнера не разбира. Любима опера му е „Кармен“. Ходи, обаче, и с удоволствие и на оперетки. Оркестърът засвирва лехаровия валс из оперетката „Граф Люксембург“. Той слуша спокойно, без никакво движение на тялото или главата.

— Чудно, че валсът не те раздвижва. Ти не си ли танцувал някога?

Вазов се усмихва. Вероятно си мисли: „От где ли му иде в главата тоя въпрос?“

— „Не умея да танцувам и никога не съм танцувал“.

На съседна маса стои доктор К., който го бе лекувал недавна от „испанка“. Сега той признава, че можело да се преобърне в нещо много опасно. Вазов казва:

—„Какво има от един човек. Щях да умра. Но аз знам, че ти щеше да се погрижиш, да се издаде последната ми сбирка. Имам вече 37 стихотворения за отдел „из старите ми тетрадки“.

Говорим пак за младите поколения.

—„Колко сме несправедливи към тях! Ето пред нас тоя мъничак оркестър. И капелмайсторът, и музикантите са все млади българи. Где имаше такива оркестри едно време! „Юн насион капабл“ са българите. Ш !“

Взех си по-рано сбогом. Вазов не ме пущаше, но щом узна, че съм обещал да отида:

— „Щом си обещал, трябва да отидеш.“

проф. Ив. Д. Шишманов

МИНИСТЕРСТВО НА ИНФОРМАЦИЯТА И НА ИЗКУСТВАТА

БИБЛИОТЕКА „ИЗВОРИ“

№	Заглавие	Цена
№ 1	„Избрани стихотворения“ от Д. И. Полянов	— изчерпана
№ 2	„Славянско братство“ — сборник статии	— цена 40 лв.
№ 3	„Новата организация на света“ — Г. Боршуков	„ 60 лв.
№ 4	„Отечествената война и съветската литература“ — Н. Тихонов	цена 20 лв.
№ 5	„Социално възпитание“ — д-р Н. Чакъров	цена 30 лв.
№ 6	„Расата в Европа“ — Дж. Хъксли	цена 20 лв.
№ 7	„Здравни напътствия за народа“ — д-р В. Ненов	цена 20 лв.
№ 8	Професия и образование — Г. Д. Пирьов	— цена 20 лв.
№ 9	„Културни връзки между българи и ружъни в началото на българското възраждане“ — К. Велики	цена 20 лв.
№ 10	„Български писатели в Югославия и Румъния“ — сборник статии	цена 50 лв.
№ 11	„Народ и войска“ — сборник статии	цена 60 лв.
№ 12	„Световност, демокрация, малки народи“ — Масарик	цена 20 лв.
№ 13	„Руси и българи в историята“ — д-р Д. Ангелов	цена 35 лв.

БИБЛИОТЕКА „НИВА“

№	Заглавие	Цена
№ 1	„Планини и народ“ — П. Делирадев	цена 100 лв.
№ 2	„Ив. Вазов като социален поет“ — Ал. Ликов	цена 100 лв.
№ 3	„Обединени народи“ — Г. Боршуков	цена 180 лв.
№ 4	„Основни насоки в съвременната естетика“ — Ат Илиев	цена 80 лв
№ 5	„Народни сърцевелци“ — К. Мих. Георгиев	цена 120 лв
№ 6	„Васил Левски“ — Д-р Христо Гандев	цена 120 лв.

НАРОДОСТОПАНСКА БИБЛИОТЕКА

№	Заглавие	Цена
№ 1	„Нашата търговия“ Д-р Зл. Златев	цена 30 лв.
№ 2	„Занаятчийството и занаятчийските трудови кооперации в България“ — Г. Л. Писков	цена 20 лв.
№ 3	„Еднолично или кооперативно стопанисване на земята в България“ — Есю Бонев	цена 30 лв.

ДРУГИ НАШИ ИЗДАНИЯ

№	Заглавие	Цена
№ 1	„Работата на актьора над себе си“ — К. С. Станиславски	цена 300 лв
№ 2	„Основи на съветското изкуство“ — Ал. Обретенов	цена 80 лв
№ 3	„Демокрация и образование“ — Джон Дюи	цена 350 лв
№ 4	„В България“ — Илья Еренбург	цена 40 лв.
№ 5	Републиката	цена 220 лв.

Поръчките се отправят до Министерството на информацията и на изкуствата — бул „Ц. Освободител“ № 8 — София. На закупени книги за 300 и повече лева се прави 25% отстъп. Суми се превеждат само по чекова сметка 9235 На гърба на вносната бележка винаги пишете за кой номер от библиотеката превеждате сумата.

Министерството изпълнява поръчки и с наложен платеж, но в такъв случай пощенските разноски са за сметка на лицето, което получава книгите.